

פרשת תרומה: "ויקחו לי תרומה: מאת כל איש אשר ידבנו לבו" - החברה האזרחית, ההתנדבות והפילנתרופיה.

זאב (וזה) פרידמן

אנו ממשיכים גם בפרשתנו, ללוות ולנתח את מסע בני ישראל, ביישום התכנית האלוקית, שנמסרה למשה ולאחריו, שמטרתה לחולל שינוי מהותי בעם ישראל - **מעבדות לחירות**. כאמור, תהליך השינוי מתחיל **במקום הנמוך ביותר** של העבדות במצרים בפרשת "וּאֵרָא" בקצה אחד: "וְלֹא שָׁמְעוּ, אֶל-מֹשֶׁה, מִקְצָר רֹחַ, וּמַעֲבָדָה קָשָׁה", ומגיע בפרשתנו ל**רום נשגב** בקצה השני - **"ויקחו לי תרומה.... ועשו לי, מקדש; ושכנתי, בתוכם"**.

בפרשתנו מתרחשת לראשונה, לידתן של: החברה האזרחית, ההתנדבות, והפילנתרופיה.

"וַיְדַבֵּר ד', אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וִיקָחוּ לִי תְרוּמָה: מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְבְּנוּ לִבּוֹ, תִּקְחוּ אֶת תְּרוּמָתִי. וְזֹאת, הַתְּרוּמָה, אֲשֶׁר תִּקְחוּ, מֵאֵתָם: זָהָב וְכֶסֶף, וְנִחְשֵׁת. וְתִכְלֹת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי, וְשֵׁשׁ וְעִזִּים. וְעֹרֹת אֵילִם מֵאֲדָמִים וְעֹרֹת תַּחֲשִׁים, וְעֵצֵי שִׁטִּים. שָׁמֹן, לָמָּאֵר; בְּשָׂמִים לְשָׁמֹן הַמִּשְׁחָה, וְלִקְטֹרֶת הַסַּמִּים. אֲבָנֵי-שֹׁהַם, וְאַבְנֵי מִלֹּאִים, לָאֶפֶד, וְלַחֹשֶׁן. וְעָשׂוּ לִי, מִקְדָּשׁ; וְשָׁכַנְתִּי, בְּתוֹכָם". (כה', א'-ח').

בפרשות הקודמות הצגנו תהליך שינוי מובנה מעבדות לחירות, על גבי סרגל מאמץ של שלבים מובנים, עקב בצד אגודל, במרתון של דרך ארוכה שהיא הקצרה, בנתיב מסלול המדבר. האחריות עוברת לאט לאט מהקב"ה לאחריות של בני ישראל, כיחידים, כבעלי משפחות וכקולקטיב של אומה ועם. **הנה מגיע שלב נעלה בפרשתנו**, בו הקב"ה מציב אתגר גדול **לעם העבדים של אתמול**, לבנות לו מקדש שבו הוא ישכון. זה האתגר, שבו שמים וארץ מתחברים. כאן אנו פוגשים את קו פרשת המים, המעבר מחברת עבדים תלוית פסיבית של יחידים, **זה על יד זה**, של אתמול, לעבר יצירת חברת מופת של בני חורין, חברה אזרחית של קולקטיב, של זה עם זה, של סולידריות וערבות הדדית, של המחר.

כיצד קמה לה "חברה אזרחית" במדבר, כחברה החורטת על דגלה את הערכים של – התנדבות ופילנתרופיה? כיצד מתרחשת ההנכחה של הקב"ה בעם ישראל, במדיום של המקדש ומהי משמעותה? האם הדרישה להנכחה היא רק דרישה של הקב"ה, או אולי גם דרישה של עם ישראל?

"מקורו של המושג "חברה אזרחית" עתיק יומין, ובסיסו ביוון העתיקה. אריסטו היה הראשון להתייחס למושג. החברה האזרחית פועלת במרחב שבין המדינה והאזרח, הציבורי והפרטי, לעיתים בחפיפה ובקשר עם מסגרות אחרות במדינה ולעיתים בניתוק מהן. **במרחב זה מתקיימים יחסי גומלין חברתיים התנדבותיים, כדי לממש את מטרות היחיד, הקבוצה והכלל**. במרחב זה נמצאים ערכים משותפים, עצמאות כלפי המדינה והשוק הכלכלי ופעילות אוטונומית המשמשת להשגת תועלות חברתיות וציבוריות. **סך התוצאות המצטברות של יחסי הגומלין הללו ושל העשייה החברתית מוגדר כ"הון חברתי"**. החלק המאורגן בתוך החברה האזרחית מוגדר כ"מגזר השלישי". אלו הם אותם ארגונים פורמליים שפועלים בחברה האזרחית ללא מטרות שלטוניות או מטרות רווח". (ויקיפדיה).

הרב פרופ' יונתן זקס בפרשנותו לפרשה טוען: "שביהדות יש כלל חשוב שהוא מקור לתקווה וגם אחד העקרונות המארגנים של התורה - ד' בורא את התרופה לפני שהוא בורא את המחלה. דברים רעים אמנם עלולים לקרות, אבל ד' כבר נתן לנו את התרופה להם ואנו רק צריכים לדעת היכן לחפש אותה **פרשת תרומה היא התרופה שהקדים ד' למכת חטא העגל בפרשת "כי תשא"**, התיקון לפני הקלקול, היישור לפני ההתעקמות.... משה עושה את המעשה הנועז ביותר בחייו, הוא אומר לקב"ה בעקבות חטא העגל - **לא הריחוק שלי הוא הבעיה, אלא הריחוק שלך**. העם מבוהל מפניך.... הם עשו את העגל לא כי רצו לעבוד אלילים, אלא כי רצו דבר שיסמל את קרבתך ושלא יבעית אותם. הם רוצים אותך קרוב. הם רוצים שתימצא להם לא בשמיים ולא על ראש ההר, אלא בקרב המחנה.....פרשת תרומה היא התשובה לבקשת משה והעם מהקב"ה: "ועשו

לי מקדש ושכנתי בתוכם"..."המילה שכינה, מציינת את האימננטיות של הקב"ה ולא את הטרנסצנדנטיות, את התפיסה הנועזת של אלוקים כשכן קרוב".

איזה מעשה אנושי גורם לשכינה לשרות בתוך המחנה, בקרב הקהילה ?

התשובה נמצאת בשמה של הפרשה: תרומה. "וַיִּדְבֶּר ד', אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיִּקְחוּ לִי תְרוּמָה: מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְבְּנוּ לָבֹ, תִקְחוּ אֶת תְּרוּמָתִי " .

עד פרשתנו, הקשר של הקב"ה לבני ישראל, היה חד סטרי. הקב"ה נותן ואילו העם מקבל. פרשתנו מחוללת מהפך: הקב"ה נותן הזדמנות לבני ישראל להחזיר לו משהו. ההיגיון שבהקמת המשכן הוא מתנתו הגדולה ביותר של ד' לעם ישראל- היא היכולת לתת לו.

הנה לנו לראשונה, לידתה של "החברה האזרחית" במדבר, שמאפייניה הם: השותפות, הסולידריות, הערבות ההדדית, הנתינה, ההתנדבות והפילנתרופיה, באמצעות פרויקט הקמת המשכן ובחסותו. את זה עושים ביתר שאת, אם מתחברים למשמעות והיעוד של עם בני חורין שעליו למצוא, חן ושכל טוב בעיני אלוקים ואדם. הנתינה היא בכסף אך גם בשווה כסף. הנתינה היא בצדקה אך גם בחסד – במעשים טובים לזולתך.

מהטמה גנדי (1869-1948) אמר פעם, שהדרך הטובה ביותר למצוא את עצמך, היא לאבד את עצמך, בשירותם של אנשים אחרים. גנדי היה איש חכם, שהבין היטב את מעלת הנתינה לאחרים וגם את השפעתה על חיינו. נתינה מזמנך בהתנדבות מעניקה לך זמן בחזרה. במחקר משותף לאוניברסיטת פנסילבניה ולאוניברסיטת הארווארד (2012) נמצא, כי תרומת זמן בהתנדבות למען אחרים, משנה את תפיסת הזמן של האדם וגורמת לו להרגיש פנוי יותר.

אנשים רבים בימינו חשים כי הם חיים במחסור חמור בזמן- לעולם אין די דקות או שעות לעשות הכול. כולנו יודעים שכמות הזמן האובייקטיבית שלנו לא ניתנת להרחבה (יש רק 24 שעות ביממה), המחקר מצביע שתרומת מעט הזמן שיש לנו לפעילות התנדבותית- עשויה למעשה להגדיל את תחושתנו לגבי יכולתנו להשיג שעות פנאי משמעותיות ונינוחות.

מחקר נוסף של איגוד הפסיכולוגיה האמריקני מנסה לבדוק אחת ולתמיד - מה עדיף, לתת או לקבל? החוקרים מצאו, קודם כל, כי להוציא כסף על אחרים, במגוון סיטואציות, גורם לאנשים הרגשה טובה. התופעה אותרה ב-120 מדינות מתוך 136 שנסקרו בסקר גאלופ בשנים 2006-2008. החוקרים הגיעו למסקנה כי ההנאה מנתינה היא עניין אוניברסלי.

ישנם עשרות מחקרים מדעיים מתחומי הנפש והפסיכולוגיה החיובית, המראים בבירור כיצד נתינה (ולאו דווקא קבלה) גורמת לנו להרגיש טוב יותר, משפרת את בריאותנו הפיזית והנפשית, מורידה לחצים ומתחים ומשפרת את איכות חיינו.

במחקר שנעשה ב-1999 ע"י ד"ר דאג אומן (Doug Oman PhD) מאוניברסיטת קליפורניה/ברקלי נמצא שאנשים קשישים שמתנדבים ב 2 ארגונים או יותר בתקופה של כ 5 שנים, דיווחו על ירידה של 44% ברצון שלהם למות, מאשר חבריהם שלא התנדבו בכלל. בנוסף, הם גם דיווחו בתקופה זו על רצון שהתעורר בהם להתחיל לשנות הרגלי חיים כמו פעילות גופנית, לאכול נכון ולהפסיק לעשן. זאת כדי שיוכלו להמשיך לחיות ולעזור יותר לאנשים אחרים.

במחקר שנעשה בשנת 2003 ע"י סטפני בראון (Stephanie Brown) מאוניברסיטת מישגן נמצא שזוגות שסיפקו עזרה מעשית לקרובים שלהם, חברים או שכנים או שנתנו תמיכה רגשית לבני זוגם, היו בסיכון נמוך יותר לחלות והעלו את רמת האושר בחייהם.

מחקר שנעשה ב-2008 בבית הספר לעסקים בהרווארד, ע"י פרופ' מייקל נורטון (Michael Norton) מצא כי נתינת כסף למישהו אחר השפיעה על רמת האושר של הנותן יותר מאשר שהם השקיעו אותו על עצמם (למרות המחשבה שהפעולה ההפוכה היא זו שתורמת יותר לאושרו האישי). בסקר שנערך ב-2010 הנקרא "תעשה טוב תחיה טוב" נבדקו 4,500 אמריקאים מבוגרים ש 41% מהם מתנדבים בהיקף פעילות של כ 100 שעות שנתיים. מאותם 41% מתנדבים

נמצא כי 68% מהם דיווחו על בריאות פיזית טובה יותר. 89% מהם דיווחו שהם שיפרו את הרווחה הכללית בחייהם ו-73% דיווחו שרמות המתח והלחץ בחייהם ירדו באופן משמעותי.

המסקנה היא ברורה וחד משמעית: "I Give I Take".

היותנו במרחב חיים של משמעות, של "חברה אזרחית", בדרך של נתינה, התנדבות פילנתרופיה, היא התובנה העמוקה של חיבור השכינה לעם ישראל במפעל החברתי הגדול במדבר, בהקמת המשכן. ככה עושים את השינוי מחברת עבדים לחברה אזרחית. ככה בונים עם של בני חורין במרחב של משמעות.

החיבור של השכינה לעם ישראל באמצעות הנתינה, מחייבת פרופיל מוסרי ומידות ערכיות של החברה האזרחית של עם ישראל, העוסק לראשונה בהתנדבות ובפילנתרופיה.

פרשתנו מציבה לנו המתווה לכך: "וַיִּקְחוּ לִי תְרוּמָה.... וַעֲשׂוּ לִי, מִקֹּדֶשׁ; וְשִׁכְנֹתַי, בְּתוֹכָם" (כח', א' – ח'). נשאלת השאלה, מדוע "בתוכם" ולא "בתוכו"?

התשובה היא, שהקב"ה איננו זקוק למרחבים פיזיים, כדי לשכון ולהתנחל בהם. הקב"ה איננו שוכן במבנה פיזי, אלא בעם כולו.

רבי משה אלשיך שחי בצפת במאה ה-16, מעניק משמעות עמוקה ל"ושכנתי בתוכם" וכך הוא מפרש: "כי הנה שמעתי לומדים מכאן, כי עיקר השראת שכינה באדם הוא, ולא בבית... ואני אבוא אחריהם ומילאתי את דבריהם... שהם בעצמם יהיו משכן ומדור אל השכינה... כי היכל ה' המה ... כי נפשותם הם המשכן האמיתי". הקב"ה ישכון רק בהיכלי בשר ודם, בעלי מידות, ערכים, רגישות אנושיות וחמלה.

המלבי"ם, רבי משה לייבוש, שחי ברוסיה ופרוסיה במאה ה-19, מוסיף בפירושו: "ציווה כי כל אחד יבנה לו מקדש מחדרי ליבו, כי יכין את עצמו להיות משכן לה' ומעוז לשכינת עוזו".

דון יצחק אברבנאל, היה פילוסוף, מדינאי ושר אוצר בממלכת ספרד במאה ה-15, מחדד את עקרונות "החברה האזרחית" וההון החברתי, בפירושו ל"ושכנתי בתוכם", שכל מעשה הנתינה בהקמת המשכן על כליו, מכוון לחברה האנושית על כל מעמדותיה ורבדיה, כלשונו: "כת החכמים המתבודדים ומעולים, וכת הפועלים עובדי אדמה ובעלי אומנויות, כת אנשי הצבא אנשי המלחמה וכת השרים אדוני הארץ המושלים בה שהעושר והכבוד לפניהם". כל אלו מיוצגים בזהב בכסף ובנחושת, מהם עשויים כלי המשכן. הנה לנו בפרשתנו- "החברה האזרחית" במיטבה, של ההון החברתי של כולם. זאת החברה האזרחית המדברית, המציגה לראשונה פרקטיקה של, - שותפות, סולידריות, ערבות הדדית, התנדבות ופילנתרופיה.

ההפטרה של פרשתנו, בספר מלכים, פרק ו', מתארת את בניית בית המקדש על ידי שלמה המלך, - "ויעש לבית חלוני שקופים אטומים... ושכנתי בתוך בני ישראל ולא אעזוב את עמי ישראל". המקדש היהודי, מפיץ את האור, מתוכו החוצה. במקדש האלילי, זה בדיוק הפוך, - מהחוץ פנימה. המחשבה ביסוד תכנון החלונות השקופים שהם אטומים לאור מבחוץ, אבל שקופים לאור הפנימי, כמו במראה חד סטרית, היא באתוס היהודי של תפקידו ויעודו, להשפיע על הטבע ולתקנו. באתוס האלילי בדיוק הפוך, הטבע משפיע על האדם, בדמות ייצוגי בפסלים מעולם הטבע. דהיינו, סגולתה של החברה האזרחית היהודית, שכל אחד מחבריה רואה את תפקידו להשפיע בתיקונו של עולם, מהפנים החוצה. שהרי "חברה אזרחית" שמיוצגת בהתנדבות ובפילנתרופיה, עוסקת בתיקונו של עולם.

היהדות איננה מקדשת את המרחב הפיזי, אלא מקדשת את עם ישראל. "מקדש ישראל והזמנים". הקב"ה מוכן לשכון, רק בהיכלי אדם ולא בהיכלים פיזיים ארכיטקטוניים מפוארים. על עם ישראל, על כל מעמדותיו ורבדיו, להיות ראוי, מוסרית ערכית ורוחנית, לקלוט את השכינה בתוכו. תו התקן של המקדש היהודי, איננו נבחן במיקומו הפיזי בהר הבית, גם לא ביצירתו הארכיטקטונית, גם לא בכליו המפוארים, גם לא בגודלו ותפארתו. תו התקן של המקדש היהודי נבחן בתרומתו ונתינתו של האדם לחברה, בקדושתו במוסריותו, באורח חייו ובתרומתו

המעשית היום יומית, להשפיע על הטבע, לא להתנתק ממנו ולתקן עולם מלכות שדי. הפנימיות של עם ישראל, היא העיקר והיא חייבת להיות מזוקקת בטהרה ובקדושה שתשפיע על החיצוניות. **"ושכנתי בתוך בני ישראל ולא אעזוב את עמי ישראל"**.

פרשת **תרומה** היא בעצם התרוממות של עצמנו. **רום הוא השורש של תרומה**. עלינו תמיד לשאוף למעלה. פרשתנו משלימה שלב גבוה מאד בתכנית האלוקית, שמטרתה לחולל שינוי מהותי בעם ישראל- מעבדות לחירות.

פרשתנו מחברת אותנו לשירו של יענקל'ה רוטבליט ובלחנו של יזהר אשדות: "כי אחרי ככלות הקול והתמונה, מישהו יכול לשאול בלי כוונה, מתי בפעם האחרונה עשית משהו בשביל מישהו".